

**OG'IR TOIFADAGI MAHALLALARDA JINOYATCHILIK
DINAMIKASI VA UNI BARVAQT BARTARAF ETISHNING STRATEGIK
YO'NALISHLARI**

**ДИНАМИКА ПРЕСТУПНОСТИ В РАЙОНАХ С ВЫСОКИМ УРОВНЕМ
РИСКА И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАННЕЙ
ПРОФИЛАКТИКИ**

**CRIME DYNAMICS IN HIGH-RISK NEIGHBORHOODS AND STRATEGIC
DIRECTIONS FOR EARLY PREVENTION**

© Sultanov Davron Ibrohimovich

O'zbekiston Respublikasi

Kriminologiya tadqiqot instituti

ilmiy xodimi, davronsvltan@gmail.com

+99850-072-74-47

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida kriminogen vaziyati murakkab bo'lgan, "og'ir" (qizil) toifaga kiritilgan mahallalardagi huquqbuzarliklar dinamikasi va tarkibiy o'zgarishlari eng so'nggi empirik ma'lumotlar 2024–2026-yillarda asosida tahlil qilingan. Mahallalarda an'anaviy huquqbuzarliklardan kiber-makonga va sintetik narkotiklar aylanmasiga ko'chayotgan yashirin kriminogen drayverlar ochib berilgan. Ayniqsa, mahalla yoshlari o'rtasida ommalashayotgan bank kartalarini ijaraga berish va onlayn qimor (stavkalar) kabi zamonaviy tahdidlarga qarshi kurashishning kriminologik mexanizmlari ishlab chiqilgan. Xalqaro **CPTED** va "Siniq oynalar" nazariyalarini o'zbek mahallabay tizimiga joriy etish bo'yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Og'ir mahalla, qizil hudud, jinoyatchilik tendensiyalari, dropperlik, kiber-firibgarlik, sintetik narkotiklar, **CPTED**, siniq oynalar nazariyasi, mahallabay profilaktika, jazo muqarrarligi.

Аннотация: В статье на основе актуальных эмпирических данных за 2024–2026 годы анализируются динамика и структурные изменения правонарушений в махаллях Республики Узбекистан, отнесенных к категории «тяжелых» («красная» зона) ввиду сложной криминогенной обстановки. Выявляются скрытые криминогенные факторы, свидетельствующие о смещении преступной активности от традиционных правонарушений в сферу киберпреступности и незаконного оборота синтетических наркотиков. В частности, в работе разрабатываются криминологические механизмы противодействия современным угрозам, приобретающим распространение среди местной молодежи, таким как передача банковских карт в аренду и участие в азартных онлайн-играх (ставках). Также выдвигаются предложения по внедрению международных концепций **CPTED** и теории «разбитых окон» в систему махаллей Узбекистана.

Ключевые слова: Район повышенного риска, «красная зона», криминогенная обстановка, деятельность «денежных мулов», кибермошенничество, синтетические наркотики, **CPTED** (проектирование среды для предотвращения преступности), теория «разбитых окон», профилактика на уровне микрорайона, неотвратимость наказания.

Abstract: This article analyzes the dynamics and structural changes of offenses in neighborhoods within the Republic of Uzbekistan classified as "severe" (red) due to complex crime situations, drawing on the latest empirical data from 2024–2026. It identifies the latent criminogenic drivers shifting from traditional offenses toward the cyber realm and the trafficking of synthetic drugs. In particular, the study develops criminological mechanisms to combat modern threats gaining popularity among local youth, such as the renting out of bank cards and online gambling (betting). Proposals

are also put forward for integrating international **CPTED** and "Broken Windows" theories into Uzbekistan's neighborhood-based (mahalla) system.

Keywords: High-risk neighborhood, "red zone" crime trends, money mule activity, cyber fraud, synthetic drugs, **CPTED**, broken windows theory, neighborhood-level prevention, inevitability of punishment.

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilikka qarshi kurashish strategiyasi mutlaqo yangi bosqichga ko'tarildi. Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan "Jinoyatga qarshi kurashishda mahalla – bosh mezon" tamoyili asosida huquqbuzarliklar profilaktikasi bevosita quyi bo'g'inga tushirildi. Amalga oshirilayotgan keng qamrovli ishlarga qaramasdan, respublika hududlarida kriminogen vaziyatning taqsimlanishi notekis (asimmetrik) xarakter kasb etmoqda. Respublikadagi mavjud mahallalarning muayyan qismi barqaror va xavfsiz hududga aylangan bo'lsa-da, kriminogen jihatdan **"og'ir" (yoki "qizil") toifaga ajratilgan mahallalarda** huquqbuzarliklar ko'rsatkichi hamon yuqoriligicha qolmoqda.

Ayniqsa, 2024–2025-yillar yakunlari va joriy 2026-yilning o'tgan davri tahlili shuni ko'rsatadiki, "og'ir" mahallalardagi jinoyatchilik shakli tubdan "intellektual va raqamli" ko'rinishga kirdi. Agar ilgari ushbu hududlarda an'anaviy jismoniy jinoyatlar (o'g'rilik, bezorilik, tan jarohati yetkazish) ko'p kuzatilgan bo'lsa, bugungi kunda mahalla yoshlarining virtual qimor o'yinlariga (stavkalarga) berilishi, kiber-firibgarlik tarmoqlariga jalb etilishi hamda internet orqali sintetik narkotiklarning yashirin aylanmasi yetakchi o'ringa chiqmoqda.

Bu holat "og'ir" mahallalarni sog'lomlashtirishda an'anaviy ma'ruza-yig'ilishlar yoki quruq reydlar kabi profilaktika metodlari o'z funksional qiymatini yo'qotganini ko'rsatadi. Ushbu mahallalardagi real vaziyatdan kelib chiqib, jinoyatchilikning asl sabablarini kriminologiyaning zamonaviy ilmiy yondashuvlari

asosida bartaraf etish tizimini ishlab chiqish bugungi kunning kechiktirib bo'lmaz dolzarb vazifasidir.

1. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli tahlil, kriminologik prognozlash, qiyosiy-sotsiologik va hududiy xaritalashtirish (Crime Mapping) metodlari tashkil etadi. Maqolaning empirik bazasini O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati, Ichki ishlar vazirligi hamda Huquqni muhofaza qilish akademiyasi olimlarining 2024–2026-yillardagi rasmiy hisobotlari va kriminologik tadqiqotlari natijalari tashkil etdi.

“Og‘ir” mahallalardagi muammolarni tizimli hal etish uchun jahon kriminologiyasida o‘z samaradorligini isbotlagan va O‘zbekistonda kechayotgan joriy ijtimoiy jarayonlarga mos keladigan uchta fundamental konsepsiya sintez qilindi:

1. ***L. Shermanning „Qaynoq nuqtalar profilaktikasi“ (Hot Spots Policing)*** — kuch va vositalarni mahalla ichidagi jinoyat eng ko‘p sodir bo‘ladigan mikro-hududlarga jamlash.
2. ***J. Uilson va G. Kellingning „Siniq oynalar“ nazariyasi (Broken Windows)*** — mahalladagi har qanday mayda huquqbuzarlikka nisbatan mutloq toqatsizlik muhitini yaratish.
3. ***C. Ray Jeffery va Oscar Newmanning CPTED (Atrof-muhit dizayni orqali jinoyatning oldini olish)*** — hudud arxitekturasini jinoyatchiga noqulay qilib qayta loyihalash.

2. O‘zbekistondagi “og‘ir” toifaga kiruvchi mahallalarda jinoyatchilik tendensiyalari va omillari

Rasmiy statistik ma'lumotlar tahliliga ko'ra, respublikada ro'yxatga olingan jami jinoyatlarning **44,4 foizi** axborot texnologiyalari yordamida (kiberjinoyatlar va onlayn firibgarlik) sodir etilmoqda. Eng og‘ir kriminogen zichlik Toshkent shahri (har 100 ming aholiga 942,6 ta jinoyat) va Toshkent viloyatiga to‘g‘ri keladi. “Og‘ir”

toifadagi mahallalarda joriy yillarda jinoyatchilikning paydo bo'lishi va barqaror saqlanishiga quyidagi o'ziga xos sub-omillar ta'sir ko'rsatmoqda:

2.1. Bank kartalarini sotish epidemiyasi

2024–2026-yillarda O'zbekistondagi “qizil” mahallalarda yoshlar o'rtasida kiber-jinoyatchilikning yangi bir shakli — **dropperlik (droplar)** keskin ko'paydi. Islohotlar doirasida bank tizimi va P2P o'tkazmalari raqamlashtirilishi fonida, kiber-firibgarlar “og'ir” mahallalardagi ishsiz, moddiy muhtoj yoki huquqiy ongi past yoshlarning bank kartalarini ma'lum bir haq (500 mingdan 2 mln so'mgacha) evaziga sotib olib yoki ijaraga olib, jinoiy yo'l bilan topilgan pullarni yuvishda foydalanmoqda.

Ko'plab fuqarolar o'z kartasini birovga berish jinoiy guruhga sherik bo'lish bilan tengligini anglab yetmayapti. Ushbu tendensiyaning oldini olish maqsadida, yaqindagina qonunchilikka o'z bank kartasini yoki kripto-hamyonini uchinchi shaxslarga berganlik uchun **to'g'ridan-to'g'ri ma'muriy va jinoiy javobgarlikni yuklovchi** qat'iy choralar kiritildi.

2.2. Sintetik narkotiklar aylanmasining raqamlashtirilishi

Afg'onistonda ko'knor yetishtirishga qo'yilgan qat'iy taqiq sababli an'anaviy heroin va afyun kontrabandasi qisqardi. Buning oqibatida, “og'ir” mahallalarda **sintetik narkotiklar (mefedron, alfa-PVP)** iste'moli va yashirin savdosi paydo bo'ldi. Bu moddalar mahallaga ochiq kirib kelmaydi; savdo butunlay Telegram-botlar orqali amalga oshirilib, mahalla ichidagi xufiyona joylarga “zakladka” (pinhona joylashtirish) usulida tashlab ketiladi. Bu esa mahalla faollarining ko'ziga ko'rinmaydigan jiddiy latent xavfni yuzaga keltirmoqda.

2.3. Reaktiv va latent oilaviy-maishiy zo'ravonlik

“Og'ir” mahallalarda iqtisodiy yetishmovchilik, ishsizlik va surunkali ichkilikbozlik oqibatida oilaviy-maishiy nizolar yuqoriligicha qolmoqda. Mahalla xotin-qizlar faollari tomonidan himoya orderlari berilayotgan bo'lsa-da, ko'plab holatlar oilaning yopiqligi (mentalitet omili) sababli latent qolib ketmoqda, bu esa tahlillarga ko'ra, keyinchalik og'ir tan jarohati yetkazish va qotillik kabi mudhish jinoyatlarning sodir etilishiga zamin yaratmoqda.

3. “Og‘ir” toifadagi mahallalarni sog‘lolashtirishning strategik mexanizmlari

O‘zbekistondagi bugungi real vaziyatdan kelib chiqib, „qizil“ mahallalarni kriminallashtirish hududdan xavfsiz zonaga aylantirish uchun quyidagi ilmiy va amaliy modellar integratsiyasini amalga oshirish shart:

3.1. CPTED (Muhit dizayni) prinsiplari asosida hududiy o‘zgarishlar

“Og‘ir” mahallalarning kriminogen profilini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, aksariyat jinoyatlar mahalladagi qorong‘u ko‘chalar, tashlandiq binolar, xonadonlar orasidagi ko‘rinmaydigan “ko‘r nuqtalar”da sodir bo‘ladi. Oscar Newmanning “Himoyalangan makon” nazariyasiga muvofiq, ushbu mahallalarda quyidagi infratuzilmaviy chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- **Yoritish va visual ochiqlik:** Mahallaning barcha ichki ko‘chalari va berk ko‘chalarini to‘liq yoritish tizimi bilan qamlash.
- **“Tabiiy nazorat” (Natural Surveillance):** Mahalladagi qorong‘u va tashlandiq yerlarni tadbirkorlik subyektlariga (kichik do‘konlar, novvoyxonalar, sport maydonchalari) imtiyozli asosda berish. Hududda doimiy odamlar oqimi va xizmat ko‘rsatish nuqtalarining mavjudligi jinoyatchining psixologik jihatdan jinoyatdan voz kechishiga majbur qiladi.

3.2. “Siniq oynalar” nazariyasi va mayda qonunbuzarliklarga mutloq toqatsizlik

Vaziyat og‘ir bo‘lgan mahallalarda ko‘cha bezoriligi, jamoat joyida haqoratli so‘zlar ishlatish, spirtli ichimlik iste‘mol qilish yoki devorlarga narkotik do‘konlari havolalarini yozib ketish holatlariga ota-onalar va jamoatchilik befarq qaramoqda. Bu esa hududda qonun ishlamaydi, degan soxta tasavvurni (anomiyani) uyg‘otadi.

“Og‘ir” toifadagi mahallalarda **Mutloq toqatsizlik** muhitini shakllantirish zarur. Profilaktika inspektori har bir kichik huquqbuzarlikka (**masalan, tungi vaqtda shovqin solish, chiqindini noqonuniy tashlash, mayda bezorilik**) nisbatan qat‘iy ma‘muriy chora ko‘rishi shart. Jazoning muqarrarliligi tizimi orqali kichik huquqbuzarliklar

zanjiri uziladi, natijada yirik jinoyatlarning (*pichoqbozlik, og‘ir tan jarohati*) oldi olinadi.

3.3. Bashoratli politsiya va kiber-profilaktika

Mahalladagi jinoyatchilikni jilovlash uchun profilaktika inspektorlarining kuchlarini butun mahalla bo‘ylab samarasiz sochib yubormasdan, **Hot Spots (Qaynoq nuqtalar)** usulidan foydalanish lozim. Jinoyat sodir bo‘lgan vaqt va hudud koordinatalari *Big Data (Katta ma’lumotlar)* asosida elektron xaritaga tushirilishi va profilaktika inspektori hamda jamoat tartibini saqlovchi kuchlarning patrul yo‘nalishlari aynan shu nuqtalarga moslashtirilishi shart.

Xulosa

O‘zbekistonda “og‘ir” toifadagi mahallalarda kriminogen vaziyatni barqarorlashtirish va ularni yaqin yillarda „yashil“ toifaga o‘tkazish maqsadida quyidagi **tavsiyalar majmuasi** taklif etiladi:

1. **Mahallada “Kiber-gigiyena” darslarini joriy etish.** Kiber-firibgarlik va „dropperlik“ jinoyatlarining oldini olish uchun har bir „og‘ir“ mahallada profilaktika inspektori va yoshlar yetakchisi hamkorligida bank kartalaridan foydalanish xavfsizligi, shaxsiy ma’lumotlarni begonalarga bermaslik bo‘yicha uyma-uy kirib tushuntirish ishlarini tizimli mexanizmini yo‘lga qo‘yish. Bank kartasini ijaraga berish jinoiy javobgarlikka sabab bo‘lishi haqida mahalla markazlarida ko‘rgazmali bannerlar o‘rnatish.
2. **“Qaynoq nuqtalar”da (Hot Spots) vizual nazoratni kuchaytirish:** „Og‘ir“ mahallalarning jinoyatchilik xaritasini raqamlashtirish, jinoyat va huquqbuzarlik ko‘p sodir bo‘ladigan nuqtalarga (tungi kafelar, bekatlar, qorong‘u burchaklar) yuzni tanuvchi (Face Recognition) „aqlli“ kameralarni birinchi navbatda o‘rnatish.
3. **Profilaktik nazoratdagi shaxslarni “Ijtimoiy kafillik” asosida reabilitatsiya qilish:**

Muqaddadam sudlangan va ma'muriy nazorat ostidagi shaxslarning qayta jinoyat sodir etishini (recidivizmni) cheklash uchun mahalladagi tadbirkorlar bilan hamkorlik tizimini yaratish. Ularni ishga qabul qilgan mahalla tadbirkorlariga soliq yoki ijara imtiyozlarini berish orqali profilaktik nazoratdagilarni moddiy ta'minlash va jinoiy muhitdan uzoqlashtirish.

4. Oilaviy inqirozlarni barvaqt aniqlash mexanizmi:

Mahalla xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori va psixologlardan iborat „Inqirozli xonadonlarni sog'lomlashtirish guruhi“ faoliyatini jonlantirish, oilaviy ajrimlar va tazyiq holatlari og'ir oqibatlariga olib kelmasidan avval ularga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish.

Xulosa o'rnida aytganda, bugungi raqamli transformatsiya davrida “og'ir” mahallalarni sog'lomlashtirish — faqatgina an'anaviy choralar bilan bitmaydi. Bu jarayonda atrof-muhit me'morchiligini to'g'ri loyihalash (CPTED), mayda tartibsizliklarga mutloq toqatsizlik muhitini yaratish (“Siniq oynalar”) hamda raqamli kiber-profilaktika drayverlarini uyg'unlikda qo'llash orqali ko'zlangan yuksak samaradorlikka erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNODC Regional Office for Central Asia (2026). *World Drug Report 2026: Trends in Synthetic Narcotics and Transnational Cybercrime Networks*. Tashkent. URL: <https://www.unodc.org/>
2. Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). *Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety*. The Atlantic Monthly, 249(3), 29-38.
3. Abdurasulova, Q. R. (2024). *Kriminologiya: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik*. Toshkent: IIV Akademiyasi.
4. Gazeta.uz (2025). *O'zbekistonda kiberxavfsizlik muammolari va bank kartalari firibgarligi statistik tahlili*. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/>

5. Rustambayev, M. X. (2025). *Huquqbuzarliklar profilaktikasi metodologiyasi va mahalla institutining kriminologik tizimdagi o'rni*. Huquqni muhofaza qilish akademiyasi axborotnomasi, 2(14), 12-25

1.